

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто питання реалізації концепції сталого розвитку. Визначено роль та механізми залучення міжнародних неурядових організацій до формування стратегій сталого розвитку.

Ключові слова: *сталий розвиток, міжнародні неурядові організації, глобальне громадянське суспільство, світова політика.*

Бурхливий та суперечливий суспільно-політичний розвиток у ХХІ столітті сприяв формуванню викликів, що загрожують існуванню людської цивілізації. Адаптація глобальних загроз потребує розробки інноваційних підходів до моделювання суспільної динаміки. В цьому аспекті досить перспективно виглядає парадигма сталого розвитку, сутність якої полягає в формуванні системної стратегії існування людства, орієнтованої на раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів, всебічну охорону навколишнього природного середовища — як найголовніших передумов забезпечення ресурсо-екологічної безпеки нинішнього та майбутніх поколінь, підтримання у біосфері екологічної рівноваги, а отже, чистого і здорового довкілля.

Розвиток процесів політичної глобалізації все більше впливає на трансформацію світової системи і викликає суттєві зміни в структурі міжнародних відносин. Формуються нові типи міжнародних акторів, зокрема міжнародні неурядові організації стають суб'єктами світової політики. Якщо в 1990 році у світі існувало близько сотні громадських організацій, що діяли в глобальному масштабі, то на сьогодні їх нараховується десятки тисяч, причому це число має тенденцію до швидкого зростання [1, с. 150]. Їх активна участь у міжнародному співробітництві зумовлює зміну характеру світового політичного процесу, що у перспективі може призвести до принципово нових політичних відносин на світовій арені.

Сучасні тенденції світової політики свідчать про те, що політична система світу вступає у якісно нову фазу свого розвитку, яка характеризується відходом від біполярної структури міжнародних

відносин до формування та становлення нового цілісного світового порядку, що ґрунтується на багатоманітності глобальних децентралізованих інститутів. В результаті зниження значущості територіальних чинників, інтенсифікації транснаціональної інтеграції, яка охоплює майже усі держави світу, суспільства, організації, групи акторів і індивідів у комплексну систему взаємозалежності, ускладнюються державні спроби управління транскордонними процесами.

Міжнародні відносини виходять далеко за рамки міждержавних взаємодій, тому держава як міжнародний актор позбавляється своєї монополії. За висновками Е. Гідденса, у найближчому майбутньому держава збереже значну частку своїх адміністративних, економічних та культурних функцій як у внутрішній політиці, так і на зовнішній арені. В той же час зросте участь в управлінні різноманітних неурядових організацій, ділових корпорацій та інших угруповань. Спостерігається також певна еволюція природи держави, в житті якої внутрішні ризики та загрози починають відігравати більшу роль, ніж зовнішні [2].

Теоретичні основи сталого розвитку суспільства у своїх працях досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, Л. Б. Шостак, В. Я. Шевчук, З. В. Герасимчук, В. П. Прадун, Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка, А. Г. Тихонов, Н. В. Гребенюк, О. В. Грянник, В. П. Феденко, В. М. Трегобчук та ін.

Метою статті є аналіз ролі міжнародних неурядових організацій у процесах реалізації концепції сталого розвитку.

Основи концепції сталого розвитку були закладені в наукових працях В. І. Вернадського про ноосферу (початок минулого сторіччя), декларації першої конференції ООН з навколишнього середовища (Стокгольм, 1972), де було зазначено зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами навколишнього середовища, наукових доповідей Римського клубу (1972), у яких формулювалися ідеї переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги», до звіту Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1987 р., конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992), Всесвітнього саміту з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002) і сьогодні [3].

У червні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, на якій було прийнято історичне рішення про зміну курсу розвитку усього світового співтовариства. Це безпрецедентне рішення глав урядів і лідерів 179

країн було обумовлено катастрофічною глобальною екологічною ситуацією і прогнозованою глобальною катастрофою, що може вибухнути вже в 21 ст. і призвести до загибелі всього живого на планеті. Генеральна Асамблея ООН заснувала в 1992 році Комісію зі сталого розвитку, за підсумками роботи якої згодом були прийняті важливі рішення. На 11-й сесії ООН у м. Нью-Йорку (2003) було прийнято тематичну програму заходів для забезпечення сталого розвитку на період до 2017 року, яка базується на дворічних «циклах виконання» окремих завдань. В 1996 році Комісією були опубліковані індикатори сталого розвитку, за допомогою яких держави зможуть визначити рівень свого розвитку і приступити до поетапного вирішення проблем, що перешкоджають переходу до сталого розвитку.

Перехід до сталого розвитку — це глобальний процес, в якому кожна країна повинна скоординувати з усім світовим співтовариством заходи, вжиті в напрямку реалізації цілей і принципів нової цивілізаційної моделі. У довгостроковому плані успішне вирішення завдання сталого розвитку буде залежати від нових підходів, що приведуть до зміни звичної практики на всіх рівнях як офіційного, так і приватного життя суспільства.

На 11-й сесії ООН у м. Нью-Йорку (2003 р.) було прийнято тематичну програму заходів для забезпечення сталого розвитку на період до 2017 р. Невід’ємною частиною концепції стійкого розвитку є система індикаторів, розроблена Комісією ООН зі сталого розвитку.

Провідними є індикатори рушійної сили, які визначають людську активність, процеси і характеристики, що можуть позитивно чи негативно впливати на сталий розвиток. Традиційні державоцентричні політичні відносини знаходяться в серйозному протиріччі з новими процесами і явищами у світовому політичному процесі, до яких в першу чергу слід віднести активну участь у світовій політиці недержавних акторів, зокрема міжнародних неурядових організацій. Інтенсивна громадсько-політична інтервенція автоматично призводить до посилення громадського контролю за державою. Такий перенос акцентів на недержавний рівень є своєрідною відповіддю на глобалізацію і пов’язані з нею проблеми, такі як ринок праці, соціальний розвиток, справедливий розподіл, володіння ресурсами і т.п. «глобального громадянського суспільства» як одного з потужних соціально-політичних акторів сучасних міжнародних відносин. Розглядаючи феномен глобального громадянського суспільства, Дж. Кін визначає його, як недержавну систему соціоекономічних інститутів, об’єднаних на глобальному рівні, що динамічно

розвивається; діяльність цих інститутів відчутна в глобальному масштабі. Їх характеризує плюралізм влади й незастосування сили в сферах соціальної, ділової й політичної активності [4, р. 8–9].

Збільшення чисельності і авторитету міжнародних неурядових організацій в кінці ХХ – на початку ХХІ століття зумовлене і посиленням демократичних процесів у сфері внутрішніх і міжнародних відносин. Виявом цього процесу є прогресуюча політизація мас, яка вимагає доступу до інформації, участі у прийнятті рішень. Громадяни вимагають більшої прозорості та звітності з боку політичних лідерів, прагнуть збільшувати контроль над процесами прийняття рішень. Відповідно причинами збільшення кількості та впливу міжнародних неурядових організацій є:

- виникнення глобальних проблем, вирішення яких потребує не лише концентрації зусиль та спільних заходів міжнародного співтовариства держав, але й залучення світового громадянського суспільства;

- активізація демократичних процесів у сфері внутрішніх та міжнародних відносин;

- поширення світового руху, спрямованого на захист загальнолюдських цінностей та недостатні можливості окремих держав та міжнародних організацій щодо дієвого розв'язання проблем сьогодення;

- посилення громадського контролю над процесом розробки й прийняття міждержавних рішень стосовно забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини та суспільства у разі появи нових викликів і загроз глобалізації;

- розширення можливостей міждержавних транскордонних зв'язків та їх вплив на МНУО [5, с. 163].

Основним механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій на сучасному етапі є мобілізація міжнародної громадської думки. Основним методом досягнення цілей є здійснення тиску на міжурядові організації, безпосередньо на ті або інші держави. Свої завдання такі організації вирішують на міжурядовому рівні, де створюються міжнародно-правові норми, і поза межами традиційних міжурядових каналів, на самостійно створених аренах разом з іншими неурядовими організаціями. У межах консультативних взаємовідносин з міжнародними міжурядовими організаціями міжнародні неурядові організації беруть участь у роботі всіх організацій і органів системи ООН практично на рівних правах з офіційними делегаціями країн: пропонують проекти договорів і конвенцій, беруть участь у їх обговоренні, надаючи експертні, науково-технічні та інші висновки;

контролюють їх дотримання після прийняття і т. п. Важливою є роль міжнародних неурядових організацій у формуванні світової громадської думки і доведенні до відома держав і міжурядових організацій світової громадської позиції стосовно висунутих ними договірних ініціатив.

Міжнародні неурядові організації забезпечують розширення варіативності і гнучкості політики держав, пропонують такі варіанти дій і рішень, які раніше не розглядалися і не аналізувалися, допомагають політикам краще зрозуміти сутність і особливості тієї сфери діяльності, за яку вони несуть відповідальність, а також зрозуміти завдання, що потребують вирішення, з точки зору громадян. Організаційні завдання вирішуються і поза межами традиційних міжурядових каналів, на самостійно створених аренах разом з іншими неурядовими організаціями. У цьому випадку міжнародні неурядові організації виконують функцію соціалізації нових соціально-політичних рухів до міжнародного співтовариства, виступають агентами глобального громадянського суспільства, представляють і захищають інтереси громадян, найбільш вразливих з точки зору порушення прав, здійснюють моніторинг діяльності урядів, будучи елементом системи політичних противаг.

Особливе місце неурядова діяльність займає у проєкті Східного партнерства, в межах якого успішно функціонує міжнародна організація Форум громадянського суспільства. За час свого існування Форум став важливою інституцією Східного партнерства, продемонстрував себе як повноправний партнер в інституційних відносинах з Європейською Комісією та національними урядами. Представники Керівного комітету та різних робочих груп Форуму регулярно беруть участь у міжнародних конференціях, круглих столах та інших заходах, а також організують міжнародні фонди та аналітичні структури з питань Східного партнерства.

Дієвим інструментом впливу стало створення національних платформ Форуму, які вже функціонують у всіх шести країнах-учасниках Східного партнерства. Також ведеться робота над створенням міждержавної Європейської платформи. Такі події, як жорстоке придушення мирних демонстрацій в Мінську у грудні 2010 року і подальші репресії, акти насильства проти учасників мітингів опозиції в Азербайджані у квітні, а також в Грузії у травні 2011 року, показали необхідність проведення паралельних переговорів між різними структурами ЄС та громадянським суспільством цих країн, які потрібно провести в рамках національних платформ Форуму. Це дає змогу вирішити багато проблем, які замовчуються, а також виявити

існуючі у суспільстві позиції, якими знехтували національні уряди. У певному сенсі, завдяки даному механізму, ця ініціатива краще представляє інтереси громадськості країн-учасниць Східного партнерства, які можуть враховуватися під час прийняття рішень. Головним досягненням Форуму, на думку його організаторів, є те, що багато організацій громадянського суспільства повірили, що вони можуть впливати на міждержавні процеси в рамках Східного партнерства і можуть використати цю ініціативу не лише для пан-європейської інтеграції, але також з метою покращення ситуації в своїх країнах [6].

Міжнародні неурядові організації ініціюють включення в глобальний політичний порядок денний питань прав людини, соціальної справедливості, охорони навколишнього середовища, використовують новаторські і експериментальні підходи; застосовують нові знання та інформацію; беруть участь у дискусіях стосовно «нової глобальної архітектури»; висувають пропозиції щодо перебудови процесу прийняття рішень.

Діяльність неурядових суб'єктів міжнародних відносин сприяє залученню громадськості до процесів вироблення та прийняття державно-політичних рішень, здійсненню контролю за реалізацією цих рішень. За таких умов процес міжнародної політики стає прозорішим, виникає безліч механізмів для покращення легітимності державно-політичних та міждержавних рішень, здійсненню контролю за реалізацією цих рішень.

Як наголошує М. Чернявська, міжнародні неурядові організації виводять прийняття управлінських рішень за межі політичної еліти, організовуючи суспільний діалог з ключових питань сьогодення, розширюючи самоуправління, утверджуючи активну громадянську позицію і відповідальність людей за власну долю, долю країни та світу в цілому, здійснюють громадський контроль за виконанням міжнародних угод, сприяють підвищенню відповідальності урядів перед світовою громадськістю; забезпечують аналіз і експертну оцінку політичних проблем. Міжнародні неурядові організації впевнено стають третьою силою сучасного світового політичного процесу, силою, яка стоїть між державою і ринком, між офіційною дипломатією і міжнародними корпораціями. Це зумовлено тим, що міжнародні неурядові організації мають певні переваги у світовій політиці порівняно з традиційними акторами — державами та міжурядовими організаціями, а саме:

- виступають альтернативою урядам у вирішенні складних проблем, оскільки вони більш рухливі, швидше, ніж офіційна політика,

здатні реагувати на кон'юнктуру, їхня діяльність незалежна від тимчасових політичних коливань, «звільнена від гніту повсякденної політики»);

- ближчі за інші інститути до реальних індивідуальних інтересів, де ступінь спільності, особиста значимість і внутрішня мотивація цих інтересів регулярно перевіряється, підтримується і розвивається через безпосереднє особисте спілкування;

- вирізняються своїм почерком: завжди діють впевнено, наполегливо, рішуче; їхні цілі виражені просто, доступно і ясно; вони відкриті, гнучкі; вміють легко домовлятися та ефективно співпрацювати; діють гласно, прозоро;

- конструктивно налаштовані на реалізацію конкретних завдань у сфері своєї компетенції;

- на міжурядовій арені сміливо висловлюють свої погляди, оскільки є відносно незалежними у своїх рішеннях порівняно з дипломатами, зайнятими у сфері двосторонніх відносин;

- володіють додатковою професійно значимою інформацією, якої часто не мають урядові структури, об'єднують висококваліфікованих спеціалістів у своїй сфері;

- беручись за принципові питання, зосереджуються на цілях, які держави часто підпорядковують іншим зовнішньополітичним інтересам або повністю ігнорують;

- використовують активність місцевих членів на рівні держави з метою включення внутрішньої громадської думки [7, с. 100-101].

- Важливим напрямком роботи міжнародних неурядових організацій в Україні є сприяння євроінтеграційним процесам. Так, Міжнародний фонд «Відродження» реалізує та координує такі програми в цьому аспекті:

- Проект громадського моніторингу виконання Плану дій Україна-ЄС, що здійснюється Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова у співпраці з іншими провідними українськими незалежними аналітичними центрами. Результатом проекту є незалежна комплексна оцінка дій влади щодо проведення в Україні політичних, правових, економічних і соціальних реформ.

- Проекти громадської оцінки виконання Державних програм інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції (Центр Разумкова) та Державної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції у 2004-2007рр. (Фундація польсько-української співпраці ПАУСІ).

- Програма підтримки збільшення прозорості переговорного процесу та посилення переговорних позицій України у її домовленостях з ЄС щодо укладання нової посиленої угоди шляхом консультування з юридичних питань експертами Української асоціації європейських студій членів переговорної делегації України; проведення тематичних круглих столів з експертами та представниками груп інтересів у таких сферах, як розвиток громадянського суспільства, верховенство права і права та свободи людини, енергетика, візи та міграція, інтелектуальна власність, інформаційне суспільство.

- Проведення першої Школи європейської інтеграції (проект Української асоціації європейських студій). Мета Школи — підвищення спроможності громадянського суспільства впливати на процеси європейської та євроатлантичної інтеграції України через поглиблення теоретичних знань та розвиток практичних навичок.

- Створення та діяльність 24 Центрів європейської інформації на базі обласних наукових універсальних бібліотек, а також ЦЄІ на базі бібліотеки вищого навчального закладу — Севастопольського національного технічного університету. Кожен ЦЄІ має спеціалізовану літературу, комп'ютери з доступом до Інтернет, консультантів, які допомагають відвідувачам у пошуку інформації. Крім того, на базі ЦЄІ регулярно проводяться різноманітні інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на популяризацію знань про європейську та євроатлантичну інтеграцію України.

- Створення Інтернет-порталу проєвропейського громадянського суспільства України «Європейський простір», який є найпопулярнішим ресурсом з питань європейської інтеграції в Україні з середнім щоденним рівнем відвідувань не менше 400 осіб. Портал є інтерактивним віртуальним майданчиком для спілкування представників української проєвропейської громадськості і ресурсним центром для широкого поширення інформації з усіх аспектів європейської інтеграції України.

- Створення та офіційна реєстрація Української асоціації європейських студій (УАЄС), яка є академічним об'єднанням дослідників Європейського Союзу та викладачів європейських студій у вищих навчальних закладах України.

- Створення Мережі проєвропейських організацій України, засновниками якої стали 40 організацій з 18 регіонів України, які затвердили Статут, План дій Мережі та обрали керівні органи на Установчому форумі Мережі.

- Започаткування діалогу експертів і представників Національних фондів Інституту відкритого суспільства Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови й України для обміну досвідом щодо участі громадських організацій у реалізації та моніторингу Європейської політики сусідства, зокрема Планів дій, у рамках яких вищезазначені країни співпрацюють з ЄС [8].

Такі форми діяльності сприяють посиленню впливу громадянського суспільства на відносини між Україною і ЄС, інтеграції громадянського суспільства України до загальноєвропейського, усуненню бар'єрів для контактів між людьми, між Україною і ЄС, підвищенню суспільного запиту на європейську інтеграцію України, сприянню розвитку європейських студій у вищій школі України.

Функціонування міжнародних неурядових організацій порушує державну монополію на політичну творчість і політичну інформацію, активізує змагання і конкуренцію на ринку ідей. Завдяки їх діяльності суспільство стає більш відкритим, а діяльність урядових структур — більш прозорою. Неурядові організації сприяють формуванню громадської позиції стосовно ключових сфер функціонування української держави, стають ефективною рущійною силою євроінтеграційного процесу, формуючи суспільно-політичні засади сталого розвитку.

Таким чином, реалізація концепції сталого розвитку сьогодні є найбільш ефективною формою відповіді на виклики глобальних проблем. Процес входження концепції сталого розвитку у політичну практику проявляється в зміщенні акцентів у міжнародній співпраці з національних держав на нові неурядові інститути. Перспектива розв'язання проблем, викликаних глобалізацією, полягає в перетворенні цього процесу на справедливо регульований, спрямований на забезпечення сталого розвитку. Звісно, це потребує суттєвої зміни структур політичної влади, системи прийняття рішень як на рівні окремих країн, так і на міждержавному рівні. Такі зміни безпосередньо пов'язані із зростанням ролі неурядових організацій в процесі прийняття рішень щодо суспільно-політичного розвитку.

Література

1. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин / О. Ю. Полтораков // Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. — К. : Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — 2008. — Вип. 44. — С. 149–156.

2. Giddens A. Runaway World. How Globalization is Reshaping our Livers / A. Giddens. — Second Edition N.Y., Rout ledge, 2003. — 419 p.
3. Брундланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку / Г. Брундланд. — Оксфорд : Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. — 55 с.
4. Keane J. Global Civil Society? (Contemporary Political Theory) / J. Keane. — Cambridge University Press, 2003. — 236 p.
5. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави : Монографія / О. А. Корнієвський. — К. : Альтерпрес, 2010. — 396 с.
6. Величко В. Форум громадянського суспільства як нововведення в расках Східного партнерства: досвід перших двох років [Електронний ресурс] / В. Величко. — Режим доступу до ресурсу : <http://eu.prostir.ua/view/247777.html>
7. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації / Л. Н. Чернявська // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Зб. наук. пр. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2005. — Випуск 53 (Ч. 1). — С. 95–104.
8. Європейська програма Міжнародного Фонду «Відродження» [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу : <http://eu.prostir.ua/in/39895.html>

Рассмотрены вопросы реализации концепции стабильного развития. Определены роль и механизмы привлечения международных неправительственных организаций к формированию стратегий стабильного развития.

Ключевые слова: стабильное развитие, международные неправительственные организации, глобальное гражданское общество, мировая политика.

The questions of realization of conception of stable development are considered. A role and mechanisms of bringing in of international ungovernmental organizations are certain to forming of strategies of stable development.

Key words: stable development, international ungovernmental organizations, are global civil society, worldwide policy.

Новакова Олена Вікторівна — професор кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор політичних наук.

Рецензент: проф. Михайлюк В. П.